

figura de Hieronymus Bosch —del qual reinterpreta alguna de les obres—, moment en què el paral·lisme entre els temes escatològics i els éssers alats, diabòlics i malèfics, ompli les seves teles, amb menció especial dels ocells. D'aquest conjunt d'obres de temàtica escatològica destaca la sèrie *Caos*, un univers que Eduard Alcoy treballà en més d'una ocasió i en el qual, amb la follia present, l'espectador és abocat a un món de desordre aparent, hereu dels mons del Bosch, i on habiten personatges com Abelard i Eloïsa.

L'últim dels capítols, «Bosch, la màgia del funàmbul i la inspiració del foll», és una clara relació entre la manera amb què Alcoy tracta el món de la follia i com ho fa el mestre flamenc. L'artista català reproduceix formes i figures que tenen reminiscències clares i beuen de les creacions de Bosch més genuïnes i n'expressen reminiscències clares, creant atmosferes que actualitzen els mestres junt amb la visió del món i la societat en què ell vivia. El llibre tanca aquesta gran revisió parlant d'unes peces en què el color vermell és el protagonista i en les quals els personatges d'Alcoy viuen en aquest univers carmesí, ja que en ocasions aquest és el motiu principal de la pintura: el color.

Malgrat que Eduard Alcoy jugava contínuament amb els diferents moviments i llenguatges plàstics, podem afirmar que existeix un Alcoy clàssic en el sentit que la seva obra és inconfusible i indestriable d'una producció que

no manté cap parentiu amb altres artistes, que té un llenguatge i una iconografia originals i personals que li confereixen aquesta condició de gran artista.

Manel Garcia Clavero
Universitat de Barcelona
manelgarciacl@gmail.com

JOAN CUSCÓ

Subjectivitat i creativitat.
Temps, memòria i creació

Publicia, Barcelona, 2018

L'obra de Joan Cuscó és un exercici de comprensió que pretén explicar la naturalesa d'una de les activitats més complexes que realitzem els éssers humans, la creativitat, i ho pretén fer des del filtre de la subjectivitat. La citació que encapçala l'estudi anticipa ja el recorregut i la lògica de la recerca que ens presenta l'autor, la qual, sota la forma d'un moviment erràtic —autors diversos, aparentment heterogenis—, explora i descobreix, com un explorador en un país desconegut, una imatge clara i elaborada en un projecte sòlid i disciplinat: la naturalesa de la subjectivitat humana. Com ens diu l'autor,

la subjectivitat serà la via d'accés per entendre la creativitat humana i, en concret, ho serà –com si es tractés de la creació d'un acord musical– a partir de les quatre notes que li són constitutives: la ment, el cervell, la consciència i el llenguatge. El conjunt de la recerca que presenta Cuscó es realitza a partir d'una aproximació plural i multifocal entre els sabers propis de la ciència, la filosofia i l'art, evitant sempre el tancament i afavorint el diàleg sense condicions. Al llarg de tota la seva composició, l'autor s'interessa per la comprensió del pensament humà, o de la naturalesa humana en termes generals. Aquesta, ens diu Cuscó, cal entendre-la des de la dialèctica entre necessitat i possibilitat, és a dir, des de la doble perspectiva de l'arrelament en l'organisme que som i des del pensament simbòlic que ens caracteritza com a possibilitat pròpiament humana; així es recorre l'espai que separa la biologia de la creació artística. Això ho fa evitant en tot moment caure en capmena de reduccionisme, principalment en l'idealisme que considera l'ésser humà com a ésser singular en el si de la creació; també evitant diverses formes de dualisme, com el que es podria establir entre biologia i cultura, entre cos i ment i, en definitiva, entre filosofia i ciència. El conjunt de l'obra mostra un domini extraordinari de la literatura experta en les qüestions tractades, des de la biologia fins a la filosofia, passant per l'art i la creació artística. És sorprenent sobretot l'atenció als pensadors i

científics catalans, sovint desatesos pels treballs acadèmics realitzats a casa nostra, i que donen a l'obra de Cuscó un aire alhora internacional i arrelat al pensament de la pròpia terra.

La tesi s'estructura en tres grans blocs, els quals volen assolir un «procés de concreció ascendent» anant de la vessant teòrica de les qüestions tractades a la seva concreció en l'àmbit de la creació artística. Així, després d'un capítol introductori, el segon capítol («El cervell, la consciència i la ment») versa sobre les nocions de cervell, ment i consciència per tal de veure com configuren, de diverses maneres, la subjectivitat. Entès des de la noció dels tres mons de Karl Popper, reinterpretats per Roger Penrose i situats en el context de la teoria dels sistemes vius, Cuscó defensa la necessitat d'un paradigma pluralista que inclogui les diverses perspectives esmentades i que permeti recobrar la manera de comprendre com es produeix el procés creatiu a través de pensar la subjectivitat. Popper i Penrose donen peu a assolir una visió de la complexitat de la realitat en el seu conjunt i, en concret, dels elements constitutius de la subjectivitat, entesa com a fenomen temporal i d'alta complexitat format per la interacció, a diversos nivells, entre ment, consciència i cervell. Aquesta aproximació permet accedir a la creativitat humana, que «ja no la podem veure com un simple instrument que ens permet jugar amb més o menys encert a partir d'unes pautes o regles preestablertes. La creativitat pertany al procés i és

capaç de transformar les regles» (p. 310).

El tercer capítol («Creació i creativitat»), el més extens, aclareix amb precisió les nocions de ment i cervell i indica les seves relacions mútues, per tal d'accedir a una determinada idea de subjectivitat. Seguint aquí autors com Ilya Prigogine, Cuscó aclareix que la subjectivitat ha de ser entesa com un procés, que és dinàmic i obert al canvi, el qual transcorre gràcies a un temps que és tant duració com creació, que és tant fenomènic com estructurador de la mateixa realitat, la qual cosa coincideix amb els descobriments realitzats en l'àmbit de la física quàntica, en la teoria del caos o en la física del no-equilibri; «el temps –ens diu Cuscó– és important perquè des de la perspectiva del temps d'evolució copsem el procés que ha permès l'establiment de les condicions cognitives i productives de l'ésser humà i, des de la perspectiva del temps-com-a-creació observem els processos que permeten copsar la creativitat i l'actualització d'aquests processos cognitius i productius» (p. 337). Així, la creativitat es mostra com l'element que relliga la doble arrel humana en la biologia i en la cultura, com allò que relliga el cervell, la consciència i la ment; així, la creativitat apareix com a resultat i com a creació de vida en un sentit biològic, però també com a resultat i element constitutiu dels processos mentals i de consciència que constitueixen la nostra subjectivitat. En paraules de l'autor, «en la subjectivitat hi ha un retroba-

ment entre allò que és quantitatiu i allò que és qualitatiu (a través del temps), i una coimplicació entre l'ordre i el desordre i l'equilibri i el desequilibri (la "creació" i la "creativitat"), que s'estableix en diferents nivells de creativitat» (p. 330).

El quart capítol («De la creació artística») parteix de la noció desenvolupada de subjectivitat, i en aquesta ocasió afegeix la recerca sobre el llenguatge, que havia restat en un segon pla, per centrar-se en la creació artística. Efectivament, el llenguatge, que, com la ment, la consciència i el cervell, no s'ha de veure com un sistema tancat, sinó com un procés, ha de ser entès, des de la perspectiva de la creativitat, com a expressió dinàmica i processual, com un *llenguar* (emprant l'expressió d'Albert Bastardas). Aquest capítol serveix, doncs, de concreció de tota l'elaboració anterior i té la funció també de mostrar la centralitat cultural, educativa i política, de la creativitat, per tal d'orientar o pensar polítiques educatives eficaces que es puguin enfrontar a aquesta realitat humana. Amb Eduard Nicol, Cuscó examina l'acte creatiu com sorgit d'una discontinuïtat dialèctica entre l'ésser i el temps, entre la subjectivitat que es mou i que viu i la necessitat ontològica: «La creativitat sorgeix i rebrosta de i en la nostra constitució ontològica. Del nostre mode d'ésser: de les seves característiques cognoscitives i de les seves mancances existencials» (p. 250). Això, a més, com en els altres casos, resulta coherent amb la di-

mensió biològica, és a dir, amb el que sabem sobre el procés evolutiu de l'espècie i, en particular, del cervell mateix, fonamentalment en relació amb la centralitat del lòbul frontal, associat fortament a la fantasia i la creativitat. Des d'aquesta perspectiva, Cuscó analitza en aquest capítol la relació entre creativitat i folia, de manera que introdueix una reflexió sobre la genialitat o el somni, així com la seva estreta vinculació amb la memòria. En tota la descripció, el sistema nerviós, entès com a sistema viu i plàstic, permet veure, novament, l'estret lligam entre biologia i subjectivitat humana.

En les conclusions («De les hipòtesis a les conclusions»), l'autor ens reexplica el conjunt del seu treball i afegeix resums i diagrames que sintetitzen alhora el conjunt dels assoliments de l'obra. La creativitat està estretament vinculada amb (tot i que no queda reduïda a) l'activitat cognitiva, que, com a realitat que és tant pròpia de la vida com de l'ésser humà, té necessitat del temps en totes les seves dimensions. A través d'un seguit de diagrames, Cuscó mostra finalment com els elements exposats al llarg del treball interaccionen entre si i mostren que el conjunt format per la ment, la consciència, el cervell i el llenguatge –com a constituents de la subjectivitat– permet pensar el concepte de creativitat. El text es clou amb dos apèndixs: el primer aclareix a través d'un seguit de diagrames i figures el que l'autor anomena el model ciutadà; el segon obre una nova via d'inter-

pretació de la creativitat com a «estil d'intel·ligència». El conjunt de la tesi de Joan Cuscó és un exercici filosòfic de primer ordre, de filosofia entesa, com ha defensat Jordi Sales, com a esforç per entendre; un esforç per entendre, en aquest cas, la creativitat a través de la comprensió de la subjectivitat. L'exercici de reflexió de Cuscó no deixa de generar dubtes, inquietuds, i és un diàleg de l'autor amb diverses formes de comprensió (amb diversos llenguatges o intel·ligències), però també, i sobretot, amb si mateix, com a creador, com a músic i com a pensador. Efectivament, la música, que acompanya sempre la recerca com a exemple paradigmàtic, es mostra com a model d'una creativitat que és tant vida com intel·ligència, que és tant folia com construcció d'ordre, i que ens obre a la realitat de l'ésser humà perquè ens permet reconèixer, a través d'allò que no som, allò que som o que volem ser.

Bernat Torres
Universitat Internacional
de Catalunya
btorres@uic.cat

Aquest article ha estat publicat originalment a **Matèria. Revista internacional d'Art** (ISSN en línia: 2385-3387)

Este artículo ha sido publicado originalmente en **Matèria. Revista internacional d'Art** (ISSN en línea: 2385-3387)

This article was originally published in **Matèria. Revista internacional d'Art** (Online ISSN: 2385-3387)

MATÈRIA

Revista internacional d'Art

Els autors conserven els drets d'autoria i atorguen a la revista el dret de primera publicació de l'obra.

Els textos es difondran amb la llicència de Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada de Creative Commons, la qual permet compartir l'obra amb tercers, sempre que en reconeguin l'autoria, la publicació inicial en aquesta revista i les condicions de la llicència: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.ca>

Los autores conservan los derechos de autoría y otorgan a la revista el derecho de primera publicación de la obra.

Los textos se difundirán con la licencia de Atribución-NoComercial-SinDerivadas de Creative Commons que permite compartir la obra con terceros, siempre que éstos reconozcan su autoría, su publicación inicial en esta revista y las condiciones de la licencia: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.es>

The authors retain copyright and grant the journal the right of first publication.

The texts will be published under a Creative Commons Attribution-Non-Commercial-NoDerivatives License that allows others to share the work, provided they include an acknowledgement of the work's authorship, its initial publication in this journal and the terms of the license: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.en>

